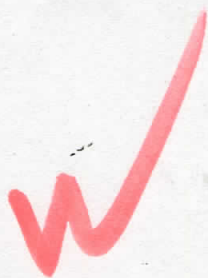

YU INFO '97

Simpozijum o računarskim naukama i informacionim tehnologijama

ZBORNİK RADOVA

Programske oblasti :

Informacioni sistemi

Internet i multimediji

Programiranje i programski jezici

Arhitektura računara

Računarske mreže

Računarska simulacija

Sistemi za podršku odlučivanju

Primene računara

Veštačka inteligencija i ekspertni sistemi

Informatika u obrazovanju

Pravni aspekti informatike

Brezovica, 1- 4. aprila 1997. god.

NEKE KARAKTERISTIKE PRAVNIH INFORMACIONIH SISTEMA

SOME FEATURES OF LEGAL INFORMATION SYSTEMS

Dr Stevan Lilić

Redovni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu

Apstrakt – U radu se obrađuje tematika podobnosti prava za kompjutersku obradu, karakteristike pravnih informacionih sistema i upotreba kompjuterske tehnologije u zakonodavstvu, upravi i pravosuđu. Nagli porast broja informacija odražava se u odgovarajućem obliku i u oblasti prava. Pravne norme mogu se posmatrati i kao "informacije" o ponašanju pravnih subjekata u skladu ili u suprotnosti sa dispozicijama koje norme propisuju. Informacijski aspekt prava, ogleda se, pre svega, u tome što one pokazuju da li je na odgovarajući način ostvaren cilj dispozicije u normi ili ne, odnosno da li treba primeniti sankciju ili ne. Nove situacije zahtevaju iznalaženje adekvatnih i savremenih rešenja, uvođenjem novog načina rada i organizovanja, novih metoda i tehnika, kojima bi se obezbedila dostupnost relevantnih pravnih informacija kao osnova za donošenje odgovarajućih kvalitetnih pravnih odluka (zakona, presuda, rešenja itd.).

Abstract – The paper deals with the topic of law and information technology processing, features of information systems, as well as the use of computer technology in legislature, courts and the administration. The enormous amount of information has its effects on the legal system. Legal norms can also be seen as "information", regarding the behavior of legal subjects that is or is not in compliance with the law. The information aspect of law can be seen as feedback regarding the realization of the legal norm. New situations demand new technology that would enable the use of relevant legal information as the basis for quality decision-making.

Podobnost prava za informatizaciju. Potreba za pravnim regulisanjem zahvata sve šira područja društvenog života. Povećava se broj aktivnih učesnika u pravnim odnosima, broj i raznovrsnost samih odnosa, što se manifestuje kao sve veća složenost pravnog poretka i pravnog s

istema kao celine. Pred državne organe i druge ovlašćene subjekte postavljaju se sve obimniji i složeniji zadaci. Tradicionalni metodi rada nisu u stanju da pravovremeno i efikasno "raščiste" nagomilane predmete i odgovore svim svojim društvenim, političkim i pravnim zadacima. Nagli porast broja informacija, kao opšta karakteristika savremenog naučnog razvoja, odražava se u odgovarajućem obliku i u oblasti prava. Pravne norme mogu se posmatrati i kao "informacije" o ponašanju pravnih subjekata u skladu ili u suprotnosti sa dispozicijama koje norme propisuju. Informacijski aspekt prava, ogleda se, pre svega, u tome što one pokazuju da li je na odgovarajući način ostvaren cilj dispozicije u normi ili ne, odnosno da li treba primeniti sankciju ili ne. Nove situacije zahtevaju iznalaženje adekvatnih i savremenih rešenja, uvođenjem novog načina rada i organizovanja, novih metoda i tehnika, kojima bi se obezbedila dostupnost relevantnih pravnih informacija kao osnova za donošenje odgovarajućih kvalitetnih pravnih odluka (zakona, presuda, rešenja itd.). U "poplavi" pravnih informacija, subjekt koji donosi odluku zasniva je na određenom broju i odgovarajućem kvalitetu pravnih podataka. Stoga se može reći da je pravo podobno, i po svojoj (logičkoj) prirodi čak veoma pogodno za "informatizaciju" [S.Lilić]. Kako se ističe: "Kako je i samo pravo, sem što je skup pravnih normi, istovremeno i sistem informacija o ponašanju i to sistematizovan i logičan

skup, očividno je da je pravo ne samo osobito pogodno za postupak automatske obrade, na takav način da se sve informacije mogu koristiti na zahtev, odmah, po posebnim programima korišćenja, nego da je i od strategijskog značaja za ukupan društveni razvoj, pa treba što brže, tačnije i potpunije da se koristi. Jer od njega zavisi organizovano ponašanje u društvu, što je i uslov napretka." [D.Kavran]

Sistem pravnih informacija i pravni informacioni sistem. Treba, međutim, razlikovati pravo "kao sistem pravnih informacija" od "pravnog informacionog sistema". Pravni informacioni sistem može se posmatrati kao oblik sistema za automatsku obradu podataka, koji služi za prikupljanje, analizu, sistematizaciju, čuvanje, pronalaženje i raspolaganje informacija u oblasti prava. Informacije se najčešće odnose na pravne propise, rezultate pravne prakse i stavove pravne literature. Zadatak koji ima pravni informacioni sistem je da u svakom momentu obezbedi dostupnost i stavi na raspolaganje potrebne informacije, koje će služiti kao osnova za donošenje određene pravne odluke. Pod "relevantnim pravnim informacijama" imaju se u vidu postojeći pravni propisi, odgovarajuće konstatacije pravne prakse, kao i osnovni stavovi i koncepcija pravne nauke i doktrine.

Informacionu osnovu pravnog informacionog sistema čini skup pravnih podataka, koji se odnose bilo na ceo pravni sistem, bilo na određeno pravno područje. Ovakav skup pravnih podataka unosi se u centralnu memoriju elektronskih jedinica za automatsku obradu podataka. U oblasti prava, kao sadržina informacione osnove pravnog informacionog sistema, pre svega, javljaju se: a) pravne norme (pravni propisi); b) odluke sudova i drugih organa; c) pravna literatura iz odgovarajuće pravne oblasti. "Iz čega se sastoji savremeni pravni

informacioni sistem? U užem smislu, pravni informacioni sistem se sastoji iz pravnih normi, zakonodavstva i opštih pravnih akata, sudskih presuda i pravne literature koja obradjuje pojedinu oblast. Ceo skup informacija je posebnim metodima "učitan", uveden u memoriju kompjutera. U širem smislu u pravni informacioni sistem spadaju i pojmovi i standardi teorije prava, kao i odluke organa uprave. Sem toga, može se obraditi inostrana legislativa i judikatura, odnosno pravna literatura. Najzad, u pravni informacioni sistem se unosi i sadržina dokumenata kojima se razjašnjavaju pojedina pitanja vezana za tumačenje prava. Kako je, međutim, tumačenje prava složen proces koji zahteva poznavanje informacija i iz drugih oblasti života i kako pravne norme regulišu društvene odnose u različitim oblastima ljudske delatnosti, to se u pravnom informacionom sistemu mogu naći i sistematizovane informacije i iz oblasti politike, ekonomije, tehnike itd." [D.Kavran]

Primena informatike u oblasti zakonodavstva. Sa tehničkog aspekta, primena informatike na području zakonodavstva otvara široke mogućnosti usavršavanja zakonodavne tehnike i sistematizacije zakonodavstva, kao i za komparativnu analizu i proučavanje normi sa užih pravnih područja (npr. procesne norme krivičnog, upravnog i građanskog postupka). Sa stanovišta ostvarivanja sloboda i prava građana, informatizacija zakonodavne aktivnosti, od suštinskog je značaja pri razmatranju predloga, mišljenja, sugestija i primedbi građana i njihovih udruženja i organizacija izraženih u javnim diskusijama i raspravama, kao uopšte u efikasnom praćenju raspoloženja javnog mnjenja u postupku predlaganja i odnošenja pojedinih zakona.

Konačno, informatička tehnologija i kompjuterizovani pravni informacijski sistemi na području zakonodavstva pomažu prilikom modifikacija, dopunjavanja, izmena, ažuriranja i blagovremenog objavljivanja tekstova zakona i drugih propisa, kao i njihovog brzog pronalaženja i upoređivanje sa drugim propisima i pravilima. Krajnji efekat primene informatike na području zakonodavstva manifestuje se u doslednom ostvarivanju principa zakonitosti, pravne sigurnosti, vladavini prava i realizaciji koncepta pravne države. "Suvremena kompjuterizirana informatika pridonosi unutrašnjoj koherenciji zakona time što može otkloniti nejasnoću, pogreške i nelogičnosti u zakonskim tekstovima, njihovu preopširnost i ponavljanje. Može poboljšati i izvanjsku koherenciju i usaglašeno integriranje novih zakona sa cjelinom važećih pravnih normi. Naime, informatika, na temelju prethodnog iscrpnog popisa (na magnetnoj vrpci ili disku) svih normi koje su dodimute modifikacijama, omogućava da se pronađu sve dispozicije koje su suprotne projektu novog zakona, kao i nepodudarnosti između tog projekta i do tada važećih normi." [Ž. Anzulović]

Primena informatike u pravosuđu. Procesu modernizovanja pravosuđa potrebno je pristupiti sistematski, organizovano i etapno, što podrazumeva i odgovarajući metodološki pristup koji uvažava zahteve naučnih metoda planiranja i izvršavanja postavljenih zadataka, kao i primenu savremenih tehnoloških dostignuća. Već neko vreme se u svetu radi na pitanjima uvođenja kompjutera u rad sudova [A. Kelman, R. Sizer]. Tako je recimo još početkom 70-ih godina u saveznoj državi Kaliforniji u SAD izradjena studija o izgradnji integrisanog automatizovanog informacijskog sistema za potrebe sudova [Judicial Council of California]. Prilikom

pristupanja modernizaciji pravosuđa, posebno stvaranja jedinstvene koncepcije informatizacije pravosudne aktivnosti, moraju se imati u vidu postignuti rezultati u drugim zemljama na tom području. Na taj način, vodeći računa o ostvarenim rezultatima u svetu, u pogledu primene nauke i tehnike u javnoj upravi i pravosuđu, kod nas se mogu preskočiti one faze, koje su druge zemlje prošle, a sada ih postignuti naučni i tehnološki napredak čini nepotrebnim. Kao što to pokazuje praksa u svetu, a delimično i kod nas, korišćenjem elektronskih računara, otvaraju se velike mogućnosti unapredjenja rada pravosudnih organa. Tako je, recimo već sada relativno raširena praksa automatske obrade i tekućeg održavanja katastarskog operata, uz tendenciju objedinjavanja evidencije iz katastra [J. Alvadžić]. i zemljišnih knjiga [M. Pešić]. Cilj koji se postiže uvođenjem informacijskog sistema za potrebe pravosuđa je poboljšanje efikasnosti rada, unapredjenje pravnog poretka uopšte, objedinjavanje svih informacija i podataka od značaja za efikasan, ažuran i kvalitetan rad pravosuđa, unapredjenje i dalje razvijanje pravnog i pravosudnog sistema, učvršćivanje i dalje jačanje pravne sigurnosti, veće javnosti rada, veće prožimanje teorije i prakse, kao i bolje i brže uočavanje pojava, odnosa i problema. "Medjutim, za ostvarenje boljih rezultata i intenziviranje prije svega kreativnog rada u oblasti pravosuđa, preduvjet je uvođenje automatizacije i mehanizacije u vršenju pravosudnih djelatnosti. Prema tome, imperativ je vremena da se i u pravosuđu što više i gdje je to moguće vrši prilagodjavanje u obavljanju onih poslova u kojima mašina može uspješno zamijeniti čovjeka (podvukao – SL). Na taj način uz manji utrošak vremena i sredstava pravosudni kadrovi oslobodili bi se zamornih rutinskih poslova koje do sada tradicionalno obavljaju,

što će istovremeno omogućiti ostvarenje uvjeta za postizanje većih i kvalitetnijih rezultata rada u obavljanju složenih društvenih zadataka pravosudnih organa." [V.Hraste]

Primena informatike u javnoj upravi. Za rad javne uprave nije karakteristično da "proizvodi" materijalna, već "informatička" dobra, tj. uprava prikuplja, sredjuje i prenosi velike količine informacija potrebnih za realizaciju brojnih i složenih zadataka i poslova koji su joj povereni. Donošenje odgovarajućih odluka o nekom predmetu može se posmatrati kao završna faza kojoj prethode niz različitih pripremnih radnji čiji je cilj da se neko pitanje što potpunije sagleda sa raznih aspekata, kao i da se pripremi materijal za donošenje jednog ili više alternativnih predloga koji služe pri formulisanju definitivne odluke. Tako je u radu uprave karakteristična obrada najrazličitijih podataka, kao aktivnosti čiji je cilj njihovo prikupljanje, selekcija, obrada, vrednovanje i korišćenje. Sredstva automatizacije u upravi predstavljaju tzv. elektronski automatski sistemi za obradu podataka, odnosno kompjuterski orijentisani informacioni sistemi. Informacioni sistemi imaju velika preimućstva nad ostalim sredstvima rada u upravi (npr. mehanizovanom birotehnikom), pre svega usled okolnosti što rade izuzetno brzo. Na području rada javne uprave, u pojedinim zemljama se, kao recimo u Francuskoj, pored pionirskih radova Lucien-a Mehl-a [L.Mehl], još pre dvadesetak godina [L'informatique dans L'Administration] počelo sa odgovarajućim istraživanjima u vezi uvođenja informatike u radu uprave, što se i danas intenzivno nastavlja [Evolution technologiques dans l'administration], proučavanjem i takvih aspekata kao što je prilagodjenost "tastature" kompjuterskog sistema za upravni rad [Y.Neville]. Primena računara

u upravi postala je zanimljiva kada su računari, pored numeričke, mogli da vrše i tzv. alfanumeričku obradu podataka, tj. da obradjuju slovne znakove, odnosno tekst [Z.Šeregi]. Za upravne poslove, u okviru kojih se obradjuje veliki broj podataka, značajno je i to, da kompjuterizovani informacionih sistemi imaju mogućnosti za ekspeditivno primanje i davanje podataka, a što inače predstavlja "usko grlo". Osim toga, kompjuterizovani informacioni sistemi mogu memorisati velike količine podataka koji se uzimaju u obzir, i veoma su pouzdani u svom radu (npr. koeficijent tačnosti približava se procentu 100%). Pošto je obrada podataka potpuno automatizovana, sistem samo treba "nahraniti podacima" i "programirati", tj. uneti velike mase podataka i dati mu intrukcije za rad: sistem vrši sve željene operacije potpuno samostalno bez ljudskih (fizičkih ili intelektualnih) intervencija. Rezultat obrade ispisuje se velikom brzinom na listu hartije (tzv. tvrda kopija) ili drugom nosiocu podataka (npr. na ekranu, magnetskoj traci, disketi itd.). "Najznačajnije svojstvo elektronskog sistema, međjutim, jeste u tome, što se mogu svestrano prilagoditi za vršenje raznih zadataka (podvukao – SL). Treba zameniti samo njihov program i već možemo pristupiti drugom poslu. Veliki sistemi mogu da vrše istovremeno više različitih zadataka za razne korisnike. Sredstva mehanizacije su-konstruisana samo za vršenje pojedinih specijalnih zadataka (npr. knjiženje ili ispitivanje adresa), pa se za druge zadatke ne mogu koristiti. U tu svrhu treba da nabavimo drugi uređaj, dok čovek predstavlja vezu izmedju njih (npr. izmedju adresimo-selektivne mašine i mašine za knjiženje). Nasuprot sredstvima mehanizacije, elektronski automatski sistemi svestrano su upotrebljivi zbog svoje prilagodljivosti. Za upravne poslove gde ima veliki broj podataka za